

kladatelé sovětské práce přeložili jako přirozený svět, považují za přesnější výraz životní svět (v ruštině je ostatně přeloženo *жизненный мир*). Nepřesný je podle mého soudu překlad termínu *natürliche Einstellung* (v angličtině *natural attitude*) jako přirozená reflexe (s. 176–177), přesnější je přirozený postoj. Problém je také, jak překládat Schützův termín *geschlossene Sinngebiete* (anglicky *definite provinces of meaning*), překlad „vymezené oblasti významu“ (na s. 179) se mi nezdá příliš adekvátní, jde spíše o uzavřeně nebo konečné oblasti smyslu. Naopak jako úspěšný se mi jeví překlad termínu *etnometodologie background expectations* v českém implicitním očekávání, s. 46. Iniciativa nakladatelství, kvalitní a přínosný obsah práce a náročná práce překladatelů je zbytečně znehodnocena chybami v textu. Není úkolem recenzenta a ani v jeho možnostech zjišťovat, co spadá na vrub tiskových chyb, překladatelů či redaktora publikace.

Často uváděný A. Schütz pochází z Rakouska a ve všech německých vydáních jeho prací je psán jako Schütz, nikoli jako Schutz. Ruský výraz „jedinoje industriaľnoje obščestvo“ nelze překládat jako jediná industriální společnost, správně je jednotná. Na s. 16 je správně teorie sociální směny G. Homanse, naproti tomu na s. 26 a 95 je chybně teorie sociální změny. Na s. 31 – Descartova *res extensa* je u nás již dávno překládána jako „věc rozprostraněná“ a ne jako „věc rozlehlá“. Adornovu a Horkheimerovu práci *Dialektik der Aufklärung* nelze překládat jako *Dialektika osvěty*, když jde o velmi známou práci *Dialektika osvícenství* (s. 294).

Vím, že jsou potíže při zpětném zjištění originální transkripce jmen sociologů anglických, německých a francouzských v ruské transkripci. Je to zvláště obtížné u jmen méně známých, je však stěžejní nutné, aby francouzský sociolog Desmoulin byl přepisován jako Demolin, nebo aby se americký sociolog E. Goffman stal E. Hoffmannem. Ostatně tyto chyby v transkripci jmen jsou koncentrovány i ve jmenovém rejstříku. Tvrdosíjně je třeba německý sociolog A. Wellmer několikrát uváděn jako Wellemer. Ještě obtížnější je zjistit z anglických, německých a francouzských příjmení, že jde o autorku ženu. Takto zůstaly nejméně čtyři autorky ženy utajeny včetně známé B. Webbové.

Tyto „vady na kráse“ nejsou podstatné z hlediska zásadního pozitivního přínosu publikace, kterou tak záslužně vydalo nakladatelství Svoboda. Jsou však zbytečné a připomínám je proto, aby odborné i jazykové náročné texty byly napříště překládány s největší důkladností a pečlivostí.

Eduard Urbánek

V. S. Korobejnikov: Piramida mnění. Obščestvennoje mněníje: priroda i funkci (Pyramida mínění. Veřejné mínění: podstata a funkce)

Moskva, Molodaja gvardija 1981, 222 s.

V posledních dvaceti letech se v oblasti společenských věd v SSSR objevila řada prací věnovaných teoretické analýze veřejného mínění a jeho místa ve struktuře společenského vědomí. Intenzivně se rozpracovává problematika výzkumu veřejného mínění a jeho místa v politickém systému socialistické společnosti. Otázkami veřejného mínění a jeho výzkumu se pravidelně zabývají instituce vytvořené při nejvyšších orgánech společenských organizací, zejména při KSSS.

V minulém roce byla vydavatelstvím Mladá garda v edici Univerzita mladého marxisty vydaná kniha *Pyramida mínění*, jejímž autorem je vedoucí sekce veřejného mínění Ústavu sociologických výzkumů AV SSSR V. S. Korobejnikov, doktor filozofických věd. Tato práce představuje určitý souhrn a populární výklad výsledků teoretického bádání v oblasti výzkumu veřejného mínění.

Cílem publikace, jak konstatuje autor v úvodu, je podat zejména mladým čtenářům přehled o veřejném mínění jako konkrétně historickém projevu života lidí, ukázat specifiku působení veřejného mínění na vědomí a chování širokých mas v podmínkách různých sociálně ekonomických systémů, čili, řečeno jinými slovy, odhalit sociální smysl vzniku, formování a působení veřejného mínění.

Kniha je rozdělena do čtyř kapitol. V první z nich, nazvané *Proud v oceánu vědomí*, autor obecně charakterizuje veřejné mínění a jeho konkrétně historické chápání. Vědomí a tím i veřejné mínění lze, podle jeho názoru, analyzovat dvěma způsoby: z hlediska jeho předmětu, úrovně a způsobu odrazu reality (gnoseologický aspekt) a z hlediska jeho úlohy ve společenském životě (sociologický aspekt). Výchozím principem této analýzy je leninská teze o vědomí, které objektivní svět nejen odráží, ale zároveň i tvoří.

Veřejné mínění je autorem chápáno jako určitý projev vědomí. Na jeho obsah, směr a způsob využití má rozhodující vliv společenský kontext, tedy charakter sociálně

politického zřízení. Problematika zrodu a vývoje společenského vědomí, jeho forem a stavů je bezesporu velmi složitá. K větší názornosti a jednoznačnosti autorova přístupu by jistě přispěla hlubší a podrobnější analýza této problematiky v recenzované práci. Pak by snad byla lépe pochopitelná teze, v níž autor uvádí, že „počátečním momentem vzniku veřejného mínění je zrození individuálna“.

Veřejné mínění, konstatuje V. S. Korobejnikov, není pouhá suma individuálních názorů, kumuluje v sobě všechno obecné, opakující se a charakteristické v masě individuálních mínění. Jeho objektem jsou problémy spadající do oblasti společenského zájmu, což je podmíněno skutečností, že veřejné mínění odráží určitou kolektivní pozici, která se projevuje v mezilidských vztazích a v chování lidí. V tomto smyslu stojí za pozornost přístup autora k vymezení rozdílu mezi kolektivním a veřejným míněním. Veřejné mínění je vždy kolektivní, ale ne každé kolektivní mínění je „veřejné“. Základním dělítkem je „veřejný“, především pak „třídní“ zájem, na jehož základě se mínění formuje.

V socialistické společnosti — společnosti spřátelených tříd, které jsou sjednocené společnými úkoly a cíli, se veřejné mínění utváří na základě zájmů dělnické třídy, které nehlouběji odráží zájmy celé společnosti. V případě, že v mínění je vyjádřeno hodnocení z hlediska zájmů celé společnosti a jejich složek — jedná se o zárodky „socialistického veřejného mínění“. V ostatních případech a polohách se jedná o mínění kolektivní. Z uvedených tezí vyplývá, že charakter veřejného mínění je určován jeho obsahem, tzn. tím, jaké zájmy vyjadřuje.

Autor bohužel blíže nespecifikuje své chápání socialistického veřejného mínění. Ponechává bez odpovědí rovněž otázky, zda v socialistické společnosti může existovat jiné než socialistické veřejné mínění, jaký je vztah socialistického veřejného mínění k jiným typům veřejného mínění apod. Pro názornost při rozlišení kolektivního a veřejného mínění za socialismu uvádí autor příklad falzifikace, již se dopouští buržoazní propaganda, která vydává názory skupiny odsěpenců, tzv. disidentů, za projev „sovětského veřejného mínění“. Ve skutečnosti nemohou být tyto skupiny, které sledují antisovětské, protilidové cíle, a tudíž vystupují proti zájmům dělnické třídy a socialistické společnosti, ani z teoretického, ani z praktického hlediska subjektem veřejného mínění. Uvedená autorova teze bezesporu zasluhuje hlubší diskusi, která by přispěla k podrobnějšímu rozpracování této složité a aktuální problematiky.

Veřejné mínění je v knize definováno jako „projev společenského vědomí (ve formě výroků a aktů chování), v němž se odráží hodnocení aktuálních jevů reality (které jsou předmětem společenského zájmu) sociálními skupinami, celým národem“ (s. 16).

Jedním s diskusních momentů recenzované práce je vymezení „správného“ či „zdravého“ veřejného mínění. Veřejné mínění je „správné“ tehdy, jestliže napomáhá řešení naléhavých úkolů, které vyvstávají před sovětskou společností v procesu jejího vývoje, jestliže obsahuje hodnocení různých událostí a jevů z pozice zájmů budování sovětské společnosti. Zdá se nám, že by ke srozumitelnosti výkladu tohoto pojmu přispělo zodpovězení otázky vztahu „správného“ (příp. „nesprávného“) a „socialistického“ veřejného mínění, která v recenzované práci položena nebyla. Do jisté míry ji pomáhá osvětlit rozlišení „správného“ a „kompetentního“ veřejného mínění jako společenského fenoménu. V prvním případě se jedná o vyjádření postoje lidí ke společnosti a hodnocení společenské reality z hlediska cílů budování sovětské společnosti. Naproti tomu kompetentnost mínění je definována především jako schopnost lidí hodnotit společenské jevy a procesy z pozic znalostí marxismu-leninismu. Přesnost a funkčnost podobného dělení je ovšem, podle našeho názoru, sporná.

Pro poznání složitého charakteru veřejného mínění jsou cenné myšlenky v závěru první kapitoly, v nichž autor charakterizuje jeden z nejzávažnějších rysů veřejného mínění — jeho zaměřenost (orientaci) na praktické jednání. Zaměřenost veřejného mínění vyjadřuje spojení s duchovně praktickým způsobem osvojování světa. Tuto myšlenku autor hlouběji rozvádí ve čtvrté kapitole, kde se zamýšlí nad úlohou veřejného mínění v životě sovětské společnosti.

Druhá kapitola knihy, nazvaná *Názory třídy a hlas masy* je věnována specifikaci možných přístupů k analýze veřejného mínění a jeho vztahu ke společenským a třídním zájmům. Hlavním subjektem veřejného mínění jsou základní společenské třídy. Strukturovanost veřejného mínění se projevuje při formování „národního“ veřejného mínění. V kapitalistické společnosti se mínění celého národa může sjednotit a vystupovat jako „celonárodní“ jen dočasně — v otázkách, kdy se antagonistické zájmy tříd dočasně spojují. Za socialismu je veřejné mínění vytvářeno svobodnými pracujícími — jeho subjekt se skládá ze tří příbuzných, vzájemně těsně spojených článků, lidu — třídy — strany, které přes svou principiální stejnorodost nejsou totožné.

Veřejné mínění má za socialismu všelidový charakter. Základním výchozím článkem „lidové masy utvářející socialistické veřejné mínění“ je dělnická třída, orientovaná a vedená komunistickou stranou. K tomu, aby strana mohla úspěšně realizovat funkci orientujícího subjektu veřejného mínění, musí v souladu s leninskými tezími: 1. pracovat především tam, kde je masa, 2. vychovávat a učit třídu a posléze i masu. Podmínky formování veřejného mínění se vytvářejí tehdy, když se určitý společenský zájem objektivně, na základě společenské potřeby nebo působením subjektivních faktorů dostává do centra pozornosti lidí, nabývá vysokého stupně aktuality.

Uvedené teze jsou pro autora východiskem pro vymezení znaků a charakteristiku podmínek formování veřejného mínění: Veřejné mínění se za socialismu projevuje zejména prostřednictvím názorů pracovních kolektivů (s. 64). Zde autor navazuje na ještě ne zcela přijatou tezi, že pracovní kolektivy jsou základní buňkou socialistické společnosti, odvozenou z myšlenky, že ve společenské aktivitě pracovních kolektivů se realizuje spojení vlastních zájmů a snah pracujících s klíčovými úkoly komunistické výstavby.

Vyvrcholením formování veřejného mínění se stává jeho uplatnění v každodenní činnosti lidí, v jejich jednání a chování, což je i měřítkem jeho zralosti (s. 64). Tento vrcholný moment je však zároveň i počátkem poslední etapy existence veřejného mínění jako objektivního fenoménu. Hodnotící soudy lidí realizované v jejich činnosti vedou k uspokojení jejich stávajících potřeb. Společenský zájem, na jehož základě vznikl určitý vztah širokých vrstev ke společenskému jevu či procesu, ztrácí svoji aktuálnost a veřejné mínění o daném problému se vytrácí a zaniká. Objevují se však nové otázky, nové rozpory a potřeby, někdy i takové, které mohou vzkřísit „starý“ problém v nových podmínkách. Vytváří se nové veřejné mínění a cyklus zrodu a zániku tohoto společenského jevu se opakuje.

Třetí kapitola s názvem *Výzkumy a otázky* provádí čtenáře historií a současnou praxí výzkumu veřejného mínění v nejvýznamnějších centrech a ústavech na Západě. Autor podává krátký, ale na fakty bohatý výklad vzniku a vývoje výzkumů veřejného mínění v Evropě, USA, Kanadě a Japonsku. Současně analyzuje zaměření, využití a některé používané techniky soudobých šetření v kapitalistických zemích.

Ukazuje, že výzkumy veřejného mínění se staly trvalou součástí buržoazní demokracie, státně monopolistického systému řízení. Dokládá to podrobným rozбором činnosti hlavních výzkumných pracovišť a ilustruje množstvím konkrétních příkladů. Takto předkládaná analýza přinejmenším zpochybňuje rozšířenou představu, že výzkumy veřejného mínění se v kapitalistických státech soustřeďují pouze na vytváření volebních prognóz či na výzkum trhu. Výsledky výzkumu veřejného mínění jsou využívány politickými orgány i hospodářskými institucemi. „Snahy o sociální manévrování“, uvádí autor, „nutí monopoly v podmínkách prohlubující se krize neustále sledovat stav společenského vědomí a určovat ‚nejzřetelnější body‘ života společnosti“ (s. 147). Výzkumy veřejného mínění v kapitalistických státech jsou podmíněny mnoha cíli:

1. jejich výsledky se přímo využívají v praxi sociálního řízení,
2. jsou příhodnou rouškou pro maskování rozhodnutí prováděných v zájmu vládnoucí menšiny a vydávaných za mínění lidu,
3. využívají se pro manipulaci se společenským vědomím jednak tím, že se provádějí tendenčně, jednak širokou publicitou takto získaných výsledků. To vše je mocný nástroj formování veřejného mínění v předem připravovaném směru.

Čtvrtá kapitola, pojmenovaná *Puls života lidu*, je zasvěcena analýze kolektivního základu socialistického veřejného mínění a jeho místu v politickém systému sovětské společnosti. Autor své úvahy ilustruje výsledky z mnoha výzkumů veřejného mínění, které charakterizují typické rysy názorových postojů sovětské mládeže.

Socialistické veřejné mínění, uvádí se zde, nevzniká okamžitě. Bylo zapotřebí obrovské práce strany, všeho lidu, aby veřejné mínění získalo takový obsah, který by odpovídal podstatě socialistické společnosti. Výsledky výzkumů veřejného mínění ukazují, že hodnocení základních společenských jevů, které především poutají pozornost a zájem lidí, jako například otázky mezinárodní situace, morálky, výchovy apod., je v podstatě jednotné a odráží monismus veřejného mínění za socialismu. Základem této jednoty jsou společné zájmy základních sociálních skupin socialistické společnosti. Zcela opačná situace existuje v kapitalistických státech, kde je veřejné mínění výrazně pluralistické. V. S. Korobejnikov poukazuje na skutečnost, že ideologický smysl tohoto protikladu zkreslují západní teoretikové, kteří pluaris-

mus „kapitalistického veřejného mínění“ vydávají za projev skutečného demokratického a „svobody ducha“, zatímco monismus „socialistického veřejného mínění“ považují za nivelizaci myšlenek a názorů v socialistické společnosti.

V podmínkách rozvinutého socialismu veřejné mínění rozšiřuje a prohlubuje svůj vliv na mnohé důležité oblasti života společnosti. Tato skutečnost našla svůj odraz v Ústavě SSSR. Nejméně 9 ze 174 článků Ústavy je přímo spojeno s upevněním úlohy mínění lidu ve společenském životě.

V závěru poslední kapitoly najdou čtenáři přehled nejvýznamnějších sociologických pracovišť, která se zabývají výzkumem veřejného mínění v jednotlivých socialistických státech. Autor zde též charakterizuje některé zkušenosti z jejich práce a ze vzájemné spolupráce vědců, kteří se zabývají problematikou výzkumu veřejného mínění. Materiálním základem sblížení bratrských zemí je hospodářská spolupráce socialistických států v rámci socialistické ekonomické integrace. V souvislosti s procesem neustálého sblížování zemí socialismu vyvstává potřeba úplněji rozpracovat a využívat ideologické a sociálně psychologické komponenty integrace, tj. rozvoj socialistického vlastnictví a proletářského internacionalismu.

Základních výsledků v tomto směru bylo již dosaženo. Tvůrčí rozvoj tezí klasiků marxismu-leninismu podnítl vytvoření *obecné koncepce* podstaty veřejného mínění, jeho významu v podmínkách socialismu, forem a metod jeho vyhodnocování pro potřeby komunistické strany a socialistického státu.

Autor nejdůležitější myšlenky této obecné koncepce shrnuje do následujících tezí: Hodnotící soudy lidí jsou podmíněny jejich základními potřebami a zájmy v systému společenské dělby práce, příslušností k určité sociálně demografické skupině. Při analýze veřejného mínění je tedy nutné vycházet především z třídního vědomí mas. S rostoucími úspěchy při výstavbě socialistické společnosti se stírají hlavní sociální rozdíly mezi základními společenskými skupinami a urychluje se proces formování stejnorodé společnosti. Vytvářejí se reálné objektivní předpoklady pro formování jednotného veřejného mínění. Zkušenosti socialistických zemí ukazují, že úloha veřejného mínění v podmínkách budování socialismu vzrůstá. Zvláště silně se jeho úloha projevuje v politické, ekonomické a duchovní oblasti, v boji za výchovu nového člověka, za upevnění socialistické zákonitosti a komunistické morálky, v neustálém zdokonalování řízení všech sociálních procesů. V tomto kontextu definuje autor veřejné mínění jako „vyjádření vztahu pracujících k rozhodnutím a skutkům strany a řídicích orgánů, je to forma hodnocení významných sociálních procesů a společenských událostí masami“ (s. 209).

S růstem významu veřejného mínění roste i důležitost jeho komplexního výzkumu. „V podmínkách socialismu“, píše v závěru své práce autor, „se veřejné mínění zkoumá a využívá v zájmu celé společnosti, různých sociálních skupin, které ji tvoří, tj. v zájmu sovětského lidu. A to dává vysoký občanský smysl a velkou sociální odpovědnost všem výzkumům, které jsou spojeny s analýzou hodnotících názorů sovětských lidí“ (216).

Nová kniha V. S. Korobejnikova je přínosem nejen z hlediska popularizace vědeckého bádání v oblasti analýzy společenského vědomí, ale i z hlediska dalšího rozvoje a rozpracování teorie veřejného mínění a metodologie jeho výzkumu. Díky svěžímu jazyku, srozumitelnému a přitom přesnému výkladu a obsahu, bohatému na konkrétní příklady výsledků z výzkumů veřejného mínění, je kniha velmi čtivá. Jejím nesporným kladem je také skutečnost, že obsahuje řadu diskusních otázek a zajímavých podnětů, jež dávají prostor pro reflexi odborníků, kteří se věnují problematice společenského vědomí a výzkumu veřejného mínění.

Zdeněk Zálžíš

Jahrbuch für Soziologie und Sozialpolitik 1981 (Ročenka pro sociologii a sociální politiku 1981)

Berlin, Akademie-Verlag 1981, 437 s.

V roce 1980 zahájil Ústav pro sociologii a sociální politiku Akademie věd NDR vydávání *Ročenky pro sociologii a sociální politiku*, reprezentativní publikace, shrnující hlavní výzkumné výsledky sociologie v NDR, informující o organizaci vědeckého života, odborných setkáních, badatelských programech a zveřejňující recenze nové literatury. V této tradici pokračuje i nové vydání Ročenky za r. 1981.

Ročenka je opět rozdělena do tří částí, z nichž první obsahuje soubor rozsáhlejších článků a studií, druhá je věnována přehledovým studiím a zprávám o vědeckých setkáních a třetí pak zahrnuje recenze domácí i zahraniční literatury. V příloze čte-